

JAVNE MJERE I INSTRUMENTI U POLITICI ZAŠTITE ŽIVOTNE SREDINE

PUBLIC MEASURES AND INSTRUMENTS IN ENVIRONMENTAL PROTECTION POLICY

Milenko Stanić

Univerzitet Sinergija, Bijeljina
mstanic@sinergija.edu.ba

Sažetak

Očuvanje životne sredine zahtjeva aktivnu ulogu države u regulaciji te oblasti. Tržišni mehanizam ovdje pokazuje loše rezultate. U radu je ukazano na razloge neuspjeha tržišta u očuvanju životne sredine, kao i na osnovne instrumente sa kojima savremene države pokušavaju da isprave te nedostatke.

Ključne riječi: *eksternalije, tržište, zaštita životne sredine, javni instrumenti, troškovi, koristi*
Abstract

Environmental protection requires the active state role in the regulation of that area. The market mechanism shows poor results in this field. The paper points out the reasons for market failure in the environmental protection, as well as the main instruments which modern states use trying to correct those deficiencies.

Key words: *externalities, market, environmental protection, public instruments, costs, benefits*

1. UVOD

Tržište i "nevidljiva ruka" tržišnog mehanizma predstavlja dobar način za organizovanje privredne aktivnosti. Takav stav je danas prihvaćen, gotovo bez izuzetka, u ekonomskoj nauci. Takođe, postoji saglasnost o određenim ograničenjima djelovanja tržišta i potrebe da se ta ograničenja razrješavaju aktivnijom ulogom "vidljive ruke". Vlade ponekad mogu da unaprijede tržišne ishode.

Jedna od oblasti u kojoj država svojim instrumentima poboljšava ishod je ekologija i zaštita životne sredine. Pojedinačni proizvođači prilikom donošenja odluka o količinama i cijenama proizvoda neće uzimati u obzir štetne posljedice njihove aktivnosti po životnu sredinu. U fabrici glinice, ekonomisti u službi analize, će u kalkulaciji cijene koštanja uzimati u obzir samo interne troškove proizvodnje. Ta fabrika, kao i mnoge druge, iz svojih dimnjaka i pogona ispušta mnoge štetne materije u vazduh, vodu i zemlju. Ti troškovi, iako su značajni, neće biti obuhvaćeni pomenutom kalkulacijom, osim u slučaju da država svojim propisima nametne obavezu proizvođaču da i te troškove plati. Upravo se to i dešava, najveći broj savremenih država koriste brojne instrumente koji za cilj imaju zaštitu životne sredine. Te aktivnosti podrazumjevaju "sve odgovarajuće djelatnosti i mjere koje imaju za cilj prevenciju od opasnosti, štete ili zagađivanja životne sredine, smanjenje ili otklanjanje štete koja je nastala, i povrat na stanje prije izazvane štete"¹

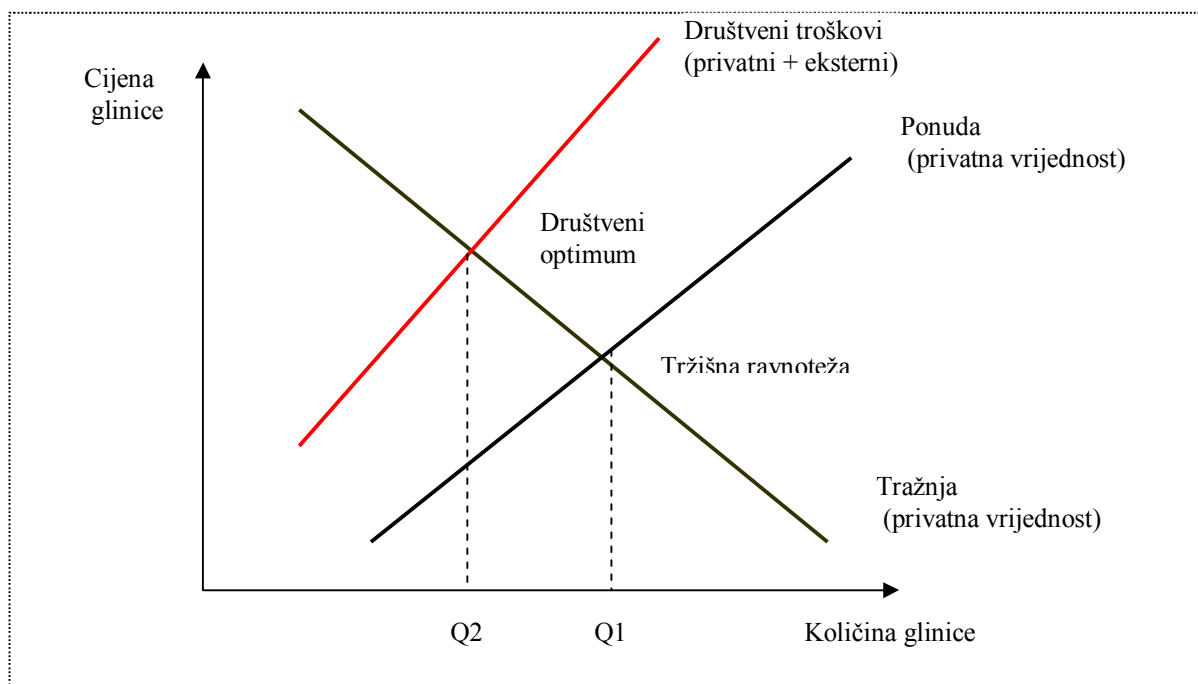
2. NEEFIKASNOST TRŽIŠTA KOD EKSTERNALIJA

¹ Zakon o zaštiti životne sredine, član 4. Službeni glasnik Republike Srpske, br. 28/07.

Aktivnosti neke osobe kojima se utiče na dobrobit neke druge osobe, a po osnovu toga niti plaća niti prima bilo kakvu kompenzaciju za uticaj koji vrši spadaju u kategoriju pod nazivom eksternalije. Ako je uticaj na druge osobe negativan, naziva se negativna eksternalija, a ako je pozitivan, naziva se pozitivna eksternalija. Kad nastaje eksternalija, interes društva po pitanju tržišnih ishoda nije samo dobrobit kupca i prodavca koji učestvuju na tržištu već obuhvata i dobrobit tih drugih osoba na koje postoji indirektan uticaj. Pošto kupci i prodavci zanemaruju spoljašnje uticaje svojih postupaka kad odlučuju koliko će tražiti ili prodavati, tržišna ravnoteža nije efikasna kad postoje eksternalije. Dakle, ravnoteža ne uspijeva da maksimizira ukupne koristi za društvo kao cjelinu. Rješenje tog pitanja se postiže internacionalizacijom eksternalija – državnim instrumentima kojima se kupci i prodavci podstiču da uzmu u obzir eksterne uticaje svojih postupaka.

2.1 Negativne eksternalije

Fabrika glinice je primjer negativne eksternalije. Za svaku jedinicu proizvedene glinice u vazduh se ispušta određena količina dima koja zagađuje životnu sredinu. Taj dim štetno utiče na zdravlje onih koji udišu vazduh. Zbog takvih eksternalija, trošak proizvodnje glinice za društvo je veći od troška fabrike glinice. Na slici 1. prikazan je društveni trošak proizvodnje glinice. Kriva društvenog troška se nalazi iznad krive ponude¹ jer obuhvata i eksterne troškove koje proizvođač glinice nameće društvu. Razlika između te dvije krive predstavlja trošak nastalog zagađenja.

Slika 1. Negativne eksternalije

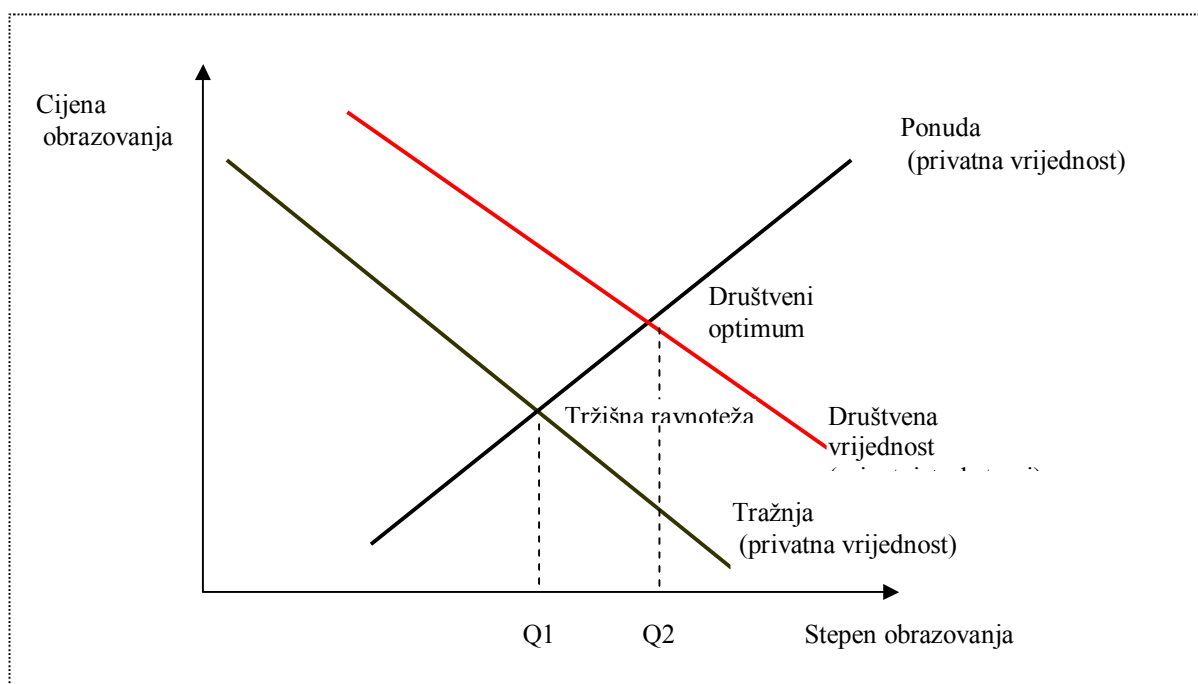
Internationalizacija negativnih eksternalija se može postići uvođenjem poreza na zagađenje po toni proizvedene glinice. Rezultat takve aktivnosti jeste smanjenje proizvodnje glinice a time i stepena zagađenja životne sredine.

2.2 Pozitivne eksternalije

¹ Za većinu dobara i usluga ekonomska teorija predstavlja troškove proizvodnje krivom ponude.

Obrazovanje je primjer pozitivne eksternalije. Obrazovan čovjek za sebe obezbjeđuje veću platu, preko unapređenja produktivnosti i tehnologije proizvodnje od njega će korist ostvariti i druge osobe. Kriva tražnje¹ u uslovima pozitivnih eksternalija ne odražava vrijednost nekog dobra za društvo. U ovom slučaju društvena vrijednost je veća od individualne vrijednosti, kriva društvena vrijednosti se nalazi iznad krive tražnje. Optimalna količine za društvo veća je od količine koju određuje individualno tržište (slika 2.).

Pozitivne eksternalije zahtjevaju subvencije i državne podsticaje. Upravo je to politika koju sprovode države jer u velikoj mjeri subvencionišu obrazovanje. Rezultat internacionalizacije pozitivnih eksternalija putem subvencija je porast stepena obrazovanja što i jeste društveni cilj.

Slika 2. Pozitivne eksternalije

3. METODE VREDNOVANJA TROŠKOVA I KORISTI ZAŠTITE ŽIVOTNE SREDINE

Jedan od principa koji je široko prihvaćen u vođenju odgovorne ekološke politike jeste načelo "zagađivač plaća". Taj princip podrazumjeva obavezu zagađivača da plaća troškove kontrole i prevencije od zagađenja, bez obzira da li su troškovi rezultat nametanja obaveza zbog emisije zagađenja ili obaveze proizišle iz propisa o smanjenju zagađenosti životne sredine. Korisnik životne sredine je odgovoran za sve djelatnosti koje imaju uticaj na životnu sredinu. Većina ekonomista smatra da mjere ekološke politike treba da se zasnjuju na principima cost-benefit² analizi, odnosno da mjere ekološke politike osim što doprinose zaštiti i očuvanju čovjekove okoline treba da doprinesu i povećanju dohotka. Međutim, ovu računicu prilikom donošenja svake mjere ekološke politike je teško sprovesti. Vrijednost nekih troškova i koristi je lako procijeniti, kod drugih je ta procjena teža.

¹ Koristi, za većinu dobara i usluga, ekonomska teorija predstavlja krivom tražnje.

² Cost-benefit analiza znači da se na jednoj strani stavljaju troškovi koje prouzrokuje neka mjera, a na drugoj, ekonomske koristi u povećanju dohotka koju ta mjera proizvodi.

Tabela 1. Kategorije vrijednosti¹

Upotrebne vrijednosti	Neupotrebne vrijednosti
Direktna upotrebna vrijednost	Egzistencijalna vrijednost
Indirektna upotrebna vrijednost	Vrijednost izbora
	Vrijednost ostavštine

Ako se vratimo našem primjeru fabrike glinice, relativno lako ćemo procijeniti tržišnu vrijednost zemljišta na kojem je ta fabrika napravljena. To je **direktna upotrebna vrijednost** koju treba obračunati u troškove izgradnje fabrike. Manje vidljive su **indirektne upotrebne vrijednosti** koje se odnose na ulogu zemljišta u filtriranju padavina i apsorpciji potencijalnih zagađenja. Pored upotrebnih treba razmišljati i o neupotrebnim vrijednostima. Takve su **egzistencijalne vrijednosti** za brojni biljni i životinjski svijet čije je stanište bilo na prostoru izgrađene fabrike. Vrijednost ugroženih vrsta je teško procijeniti. Slična situacija je sa **vrijednostima izbora**. Ako izgradimo fabriku vrijednost zemljišta i šuma na tom lokalitetu je zauvijek izgubljena. Ako odustanemo od izgradnje fabrike danas to možemo učiniti kasnije za deset ili pedeset godina. Dakle, očuvaćemo vrijednost ako ništa ne radimo. U neupotrebne vrijednosti spada i **vrijednost ostavštine** za buduće generacije. Teško je procijeniti šta će za njih biti korisnije neoštećeno zemljište ili fabrička hala.

Ekonomisti koriste raznovrsne tehnike da ne tržišne vrijednosti prevedu u novčane vrijednosti. Jedan od takvih pristupa je **metod uslovnog vrednovanja**. Ova metoda se zasniva na anketiranju. Ispitanicima se postavljaju pitanja koliko su spremni da plate za čistu prirodnu sredinu ili za mogućnost da rade u izgrađenoj fabrici. Ova metoda zasnovana na **spremnosti za plaćanje** može da se zasnije i na **spremnosti za prihvatanje**. Ispitanicima se postavlja pitanje koliko bi novca moglo da pokrije njihovu spremnost da prihvate gubitak čiste prirode. Iskustvo pokazuje da je spremnost za prihvatanje u novčanim vrijednostima obično iznad spremnosti za plaćanje.

Druge tehnike vrednovanja životne sredine, a koje su srodnije tržišnom formiranju cijena, su hedonističko formiranje cijena i metod putnih troškova. Ove tehnike spadaju u **metod podsticaja tražnje** i temelji se na stvarnim tržišnim odlukama kupaca preko povezivanja vrijednosti određenih dobara i vrijednosti nekih atributa životne sredine. Prema prvoj metodi je, na primjer, moguće utvrditi vrijednost kuća u zavisnosti od njihove udaljenosti od područja koja su izložena većem zagađenju životne sredine. Kod metode putnih troškova utvrđuje se obim tražnje zavisno od ukupnih troškova posjete nekoj destinaciji. Na bazi ovih istraživanja formira se kriva tražnje koja pokazuje odnos količine tražnje dobara zavisno od kvaliteta životne sredine, odnosno ukupnih troškova puta.

Vrijednost životne sredine se može procjenjivati i **metodom podsticaja ponude**. Ovom metodom se utvrđuju troškovi izgradnje postrojenja koje bi trebalo da neutrališe zagađenje životne sredine. Po ovoj metodi je moguće utvrditi i trošak zamjene jednog oštećenog ekosistema drugim. Ograničenje ove i metode podsticaja tražnje se temelje na činjenici da one vrednuju troškove i koristi životne sredine za ljude a ne procjenjuju vrijednost očuvanja ugroženih vrsta kao i pitanje vremenskog aspekta životne sredine.

Metoda neto sadašnje vrijednosti uzima u obzir vremenski aspekt budućih koristi i troškova po osnovu određenih investicionih projekata. U životnom vijeku svakog investicionog projekta postoje tri faze: faza izgradnje (u ovoj fazi postoje samo troškovi investicija), faza eksploatacije (donosi koristi ali i operativne troškove kao i troškove očuvanja životne sredine) i fazu po okončanju rada (koja sa sobom nosi troškove životne sredine na duži vremenski period). Sve te koristi i troškovi se trebaju diskontovati na sadašnju vrijednost. Zahtjev je pozitivna, odnosno maksimalna neto sadašnja vrijednost za odobrenje određenog projekta.

¹ Jonathan M. Harris, Ekonomija životne sredine i prirodnih resursa, Datastatus, Beograd, str. 108.

Vrednovanje životne sredine je komplikovan poduhvat. Teško je predvidjeti sve direktne i indirektno troškove koje može da prouzrokuje neki ekološki incident. Ovu računicu, prilikom donošenja svake mjere ekološke politike, je teško sprovesti, čak i u najrazvijenijim zemljama koje imaju razvijenu statističku i metodološku infrastrukturu. Stoga je to još teže za očekivati u zemljama u razvoju i zemljama u tranziciji u koje spada i BiH. Zato nije razumno očekivati da će zemlje kao što je naša biti u stanju da učine ono što ne uspijeva ni razvijenim zemljama. Međutim, ovim zemljama na raspolaganju stoje informacije o načinima donošenja mjera ekološke politike u razvijenim zemljama. U praksi se njihovo ponašanje, uglavnom, svodi na preuzimanje ovih rješenja.

Neki smatraju da je ono što nam priroda daje od neprocjenjive vrijednosti i odbijaju da se te "usluge" svode na puke monetarne vrijednosti. Kritičari analize troškova i koristi ukazuju na mnoge teškoće u vezi sa dobijanjem pouzdanih procjena i na činjenicu da je izvjesne elemente životne sredine suštinski nemoguće procijeniti u novčanom smislu. Drugi su zauzeli stav da je dodjeljivanje vrijednosti ekološkim funkcijama od suštinskog značaja. Ekonomisti generalno smatraju da je analiza troškova i koristi korisno oruđe, pod uslovima da se koristi uz adekvatne mjere opreza. Bilo bi nerazumno pretpostaviti da se svemu može dodijeliti novčana vrijednost, ali u mnogim slučajevima ekonomsko vrednovanje može pomoći kreatorima odluka.

4. JAVNE MJERE U POLITICI ZAŠTITE ŽIVOTNE SREDINE

U osnovi postoje dvije grupacije mjera kojima se regulišu eksternalije: komandno-kontralne i tržišne mjere¹.

4.1 Komandne mjere

Jedna od mogućnosti kontrole zagađenja jeste direktna regulativa zagađivačkih aktivnosti. Vlada može da riješi problem eksternalija tako što neko ponašanje zahtjeva ili zabranjuje. Jasno je da nije moguće zabraniti sve aktivnosti koje dovode do zagađenja. Regulativa o zaštiti životne sredine može da ima različite forme. Državni regulator može da diktira maksimalan nivo zagađenja koji neka fabrika može da emituje. U ostalim slučajevima vlada zahtjeva da fabrike usvoje određenu tehnologiju da bi smanjile emisiju štetnih materija. Ove mjere podrazumjevaju postavljanje standarda emisije za određene industrije ili proizvode koji će biti podložni zakonskim odredbama.

Prednost postavljanja standarda u regulaciji je u tome što mogu specificirati krajnji rezultat. Nedostatak ovih mjera je u njihovoj nefleksibilnosti. Fiksni standardi su djelotvorni kada su zagađivačke aktivnosti slične. Različiti modeli automobila su dovoljno slični da se svima nametnu ista pravila emisije. Na drugoj strani iste standarde nije moguće postaviti za fabrike različite starosti i različitih tehnologija.

4.2 Tržišne mjere

Mjere i instrumenti u politici zaštite okoline mogu se okarakterisati kao ekonomski ukoliko oni utiču na kalkulaciju (procjenjivanje i obračun) troškova i koristi alternativnih akcija koje kao mogućnosti stoje pred ekonomskim subjektima, te na proces donošenja poslovnih odluka i njihovo poslovno ponašanje, i to na takav način da se odabere ona alternativa čije će ostvarenje dovesti do povoljnije situacije u pogledu kvaliteta životne okoline u odnosu na onu koja bi inače nastala bez upotrebe takvih mjera i instrumenata².

¹ N. Gregory Mankiw, Mark P. Taylor, Ekonomija, Datastatus, Beograd, 2008. str. 197.

² K. Tatić, Tržišne strukture i ekonomska efikasnost, Ekonomski fakultet, Sarajevo, 2003. str. 107.

Njihova osnovna karakteristika je, da za razliku od zakonske regulative, ostavljaju ekonomskom subjektu koji se pojavljuje kao zagađivač životne okoline, slobodu izbora u smislu da on može na određeni zahtjev reagovati na način koji je za njega najprihvatljiviji i ekonomski najpovoljniji.

Suština primjene ekonomskih instrumenata svodi se na izmjenu tržišnih uslova privređivanja i donošenja poslovnih odluka djelovanjem preko različitih tržišnih mehanizama a sve sa ciljem da se pojedincima i preduzećima učine neprofitabilnim sve one poslovne akcije koje bi mogle dovesti ili već dovode do društveno neprihvatljivih posljedica u vidu ozbiljnog narušavanja kvaliteta životne okoline. Ekonomski instrumenti u kratkom roku podstiču troškovno efektivnija rješenja. U dugom roku podstiču preduzeća da pronalaze nove tehnologije za snižavanje troškova nadzora zagađenja. Ekonomski instrumenti mogu biti sprovedeni na različite načine i za razne programe. Prema OECD-u postoje sljedeći ekonomski instrumenti: 1. naknade i porezi za emisije zagađenja; 2. korisničke naknade i porezi; 3. kazne; 4. naknade za proizvode; 5. garancije izvršenja i 6. odštete¹.

Od svih ekonomskih mjera zaštite životne sredine posebno se izdvajaju dvije grupe: porezi - subvencije i prenosive dozvole za zagađenje.

4.2.1 Porezi i subvencije

Kod poreza proizvođač je obavezan da plati naknadu po jedinici proizvoda. U njegovom interesu je da smanji zagađenje, odnosno da odluči koji nivo kontrole zagađenja mu odgovara. Oni proizvođači koji imaju visoke troškove kontrole manje će smanjiti zagađenje, ali će platiti više ukupne naknade za emitovano zagađenje. Proizvođači koji mogu da smanje zagađenje po niskim troškovima više će ga smanjiti, čime će redukovati naknade koje moraju da plate.

Isti cilj efikasne redukcije zagađenja može se postići korišćenjem subvencija umjesto poreza. Ako su proizvođači plaćeni po jedinici redukovano zagađenja oni će to činiti uz obezbjeđenje profitabilnosti svoje proizvodnje. Subvencije će imati isti efekat kao i porez ali će postojati razlika u distribuciji – umjesto da sakupljaju prihode vlasti plaćaju, čime proizvođači ostvaruju korist. Ovaj pristup je prihvatljiv za industriju, ali može da bude neprihvatljivo skup za državni budžet.

4.2.2 Prenosive dozvole za zagađenje

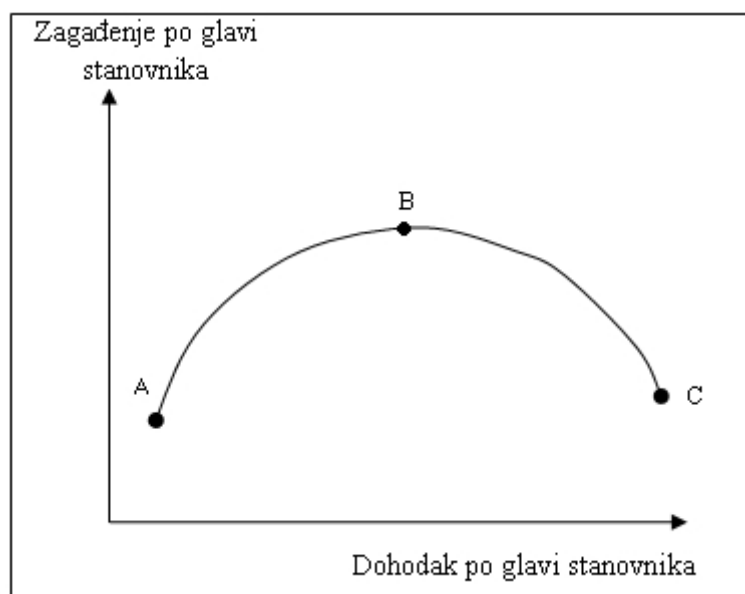
Osnovni nedostatak naknada za zagađenje, bilo u formi subvencija ili poreza, je u tome što generalno ne možemo predvidjeti ukupan iznos redukcije zagađenja koju će proizvesti data naknada. Ako je cilj ekološke politike preciznija i konačna redukcija nivoa zagađenja upotrebom ekonomski instrumenata, onda je neophodno uvesti sistem prenosivih dozvola za zagađenje. Ukupan broj izdatih dozvola jednak je željenom ciljnom nivou zagađenja. Te dozvole zatim mogu biti dodjeljene postojećim firmama ili prodate na aukciji.

Jednom kad su dodjeljene, dozvole su u potpunosti prenosive i sa njima se može trgovati između zainteresovanih subjekata. Firme same mogu izabrati da li će smanjiti zagađenje ili kupiti dozvole za zagađenje. Bitno je da ukupan obim emitovanog zagađenja svih firmi ne može da pređe iznos koji je limitiran ukupnim brojem izdatih dozvola. Država može izdate dozvole vezati za određeni vremenski period nakon kojeg će smanjiti broj dozvola i na taj način uticati na smanjenje zagađenja u budućnosti.

5. EKONOMSKI RAZVOJ I ZAŠTITA ŽIVOTNE SREDINE

¹ Upitnik OECD, Izvršno telo EAP-a, «Survey on the Use of Economic Instruments for Pollution Control and Natural Resources Management in the New Independent States», Mimeo, EAP Task Force, 1999.

Odnos između dostignutog nivoa ekonomskog razvoja i stepena zagađenja može da se slikovito prikaže u obliku obrnutog slova U (slika 3.). Kod niskog nivoa dohotka u tački A, ekonomija zemlje se bazira na poljoprivrednoj proizvodnji i drugim granama primarnog sektora koji stvara malo zagađenja. Prelaz od primarnog ka sekundarnom sektoru prati razvoj teških industrija koje oslobađaju velike količine zagađenja. Pošto se radi o nerazvijenim zemljama one neće biti u situaciji da ograničavaju zagađenje. Za taj nivo dohotka odgovaraće pozicija označena slovom B prikazanim na krivulji. Kako dohodi rastu tako zemlja počinje da ulaže u smanjenje zagađenja i njihove se ekonomske strukture usmjeravaju prema uslugama smanjujući zagađenje. Nova pozicije koja odražava takvo stanje označena je slovom C¹.

Slika 3. Zagađenje i ekonomski rast

Primjenjujući ovu analizu na stepen razvijenosti zaštite životne sredine u BiH tu poziciju bi mogli označiti na U – krivulji na prostor između tačke A i B. Oba BiH entiteta su usvojili dosta zakona i podzakonskih akata iz oblasti zaštite životne sredine. Ta pravna regulativa predstavlja usklađivanje sa pravnim tekovinama u zemljama Evropske unije. Međutim, evidentno je da pravnu regulativu ne prate konkretne akcije u odgovornijoj primjeni obaveza koje proističu iz utvrđenih normi. Posebno se to odnosi na aspekt finansiranja zaštite životne sredine, koji je na dosta niskom nivou zbog nedostatka novčanih sredstava².

Tranzicija i privatizacija je sa sobom donijela zatvaranje brojnih industrijskih kapaciteta. Ovi kapaciteti su, uz mala pozitivna iskustva, u postupku stečaja ili likvidacije. Sa prestankom njihove aktivnosti došlo je i do smanjenja emisije štetnih materijala koje su ove fabrike ispuštale u toku svoje aktivnosti. Gledajući s tog aspekta ukupan nivo ekološkog zagađenja u BiH je poslednjih godina smanjen. Međutim, problem se pojavio sa otvaranjem novih industrijskih kapaciteta koji svoju aktivnost otpočinju bez pribavljanja potrebnih ekoloških dozvola. Ove fabrike "emituju" značajna zagađenja u životnu sredinu. Primjer takvih kapaciteta predstavljaju brojne pilane koje se otvaraju u blizini riječnih tokova u koje bez

¹ Pol A. Samjuelson, Vilijam D. Nordhaus, Ekonomija, Mate, Beograd, 2009. str. 363.

² Zakon o Fondu za zaštitu životne sredine u Republici Srpskoj je usvojen 2002. godine, značajnije izmjene ovog akta su usvojene krajem 2011. godine, ali je njegovo funkcionisanje još uvijek u začetku.

ikakvih ograničenja ispuštaju ogromne količine štetnih materijala. Ako se ovome doda seoba prljavih industrija i prljavih tehnologija iz razvijenih zemalja, onda se može konstatovati da do ozbiljnih poboljšanja u zaštiti životne sredine kod nas nije došlo bez obzira na napredak koji je ostvaren u zakonodavnoj aktivnosti.

6. ZAKLJUČAK

Nacionalna i globalna pitanja životne sredine su glavni izazovi u 21. vijeku. Odgovaranje na te izazove zahtjeva razumjevanje ekonomije životne sredine. Mnoge ekonomske aktivnosti imaju značajne eksterne efekte – one utiču na ljude koji ne učestvuju direktno u toj aktivnosti. Tržišne cijene obično ne odražavaju troškove tih eksternih uticaja, što dovodi do prekomjerne proizvodnje dobara sa negativnim eksternalijama.

Nevidljiva ruka tržišta je moćna ali nije i svemoćna. Tržišna ravnoteža maksimizira koristi proizvođača i potrošača. Kad su kupci i prodavci na tržištu jedine zainteresovane strane, takav ishod je efikasan sa stanovišta društva kao cjeline. Međutim, kada postoje eksterni efekti, kao što je zagađenje, za vrednovanje tržišnog ishoda potrebno je da se uzme u obzir i blagostanje trećeg lica. U tom slučaju, nevidljiva ruka tržišta po pravilu ne ostvaruje efikasnu alokaciju resursa.

Jedan od pristupa kontroli zagađenja je internalizovanje eksternih troškova pomoću oporezivanja ili drugog instrumenta koji zahtijeva od proizvođača i potrošača dobara koja zagađuju okolinu da te troškove uzmu u obzir. Takav porez će podići cijenu proizvoda i smanjiti proizvedenu količinu, čime se smanjuje zagađenje. Tržišna ravnoteža se zatim premješta ka društveno poželjnijem rezultatu.

Alternativa oporezivanju je dodjeljivanje vlasničkih prava nad eksternalijama. Prenosive dozvole za zagađivanje omogućavaju da se odredi cilj za ukupno smanjenje zagađenja. Budući da firme međusobno trguju dozvolama, cijena dozvola se određuju preko tržišnog mehanizma. Na ovaj način se kombinuju prednosti ograničene količine redukcije zagađenja sa ekonomski efikasnim procesom.

Politika usmjerena ka zaštiti životne sredine ima ekonomske troškove i koristi, a ta ekonomska dimenzija je često najvažniji faktor kada se odlučuje o tome koje će se politike usvojiti. U nekim slučajevima mogu biti neophodni kompromisi između ekonomskih ciljeva i ciljeva životne sredine. Potpuno uklanjanje zagađenja nije moguće. Pokušaj da se zagađenje u potpunosti eliminiše unazadilo bi mnoge savremene tehnologije koje nam omogućavaju visok životni standard. Malo ljudi bi bilo spremno da prihvati umanjenje tog standarda samo radi toga da se životna sredina održi što je moguće čistijom. Politika zaštite životne sredine treba da se bazira na minimalizaciji nepotrebnih troškova ili šteta i promovisanje tehnološkog napretka u kontroli zagađivanja.

LITERATURA

- [1] Đ. Popov, Ekonomska analiza prava životne sredine i održivi razvoj, Zbornik: Osnove prava životne sredine, Pravni fakultet, Novi Sad, 2009.
- [2] H. Alibašić, Finansiranje zaštite životne okoline u BiH, Zbornik: Životna sredina ka Evropi, Beograd, 2009.
- [3] J. M. Harris, Ekonomija životne sredine i prirodnih resursa, Datastatus, Beograd, 2009.
- [4] K. Tatić, Tržišne strukture i ekonomska efikasnost, Ekonomski fakultet, Sarajevo, 2003.
- [5] N. G. Mankiw, M. P. Taylor, Ekonomija, Datastatus, Beograd, 2008.
- [6] O. M. Ivanović – N. D. Penezić, Ekonomski instrumenti u funkciji eksternih efekata, Zbornik: Životna sredina ka Evropi, Beograd, 2009.
- [7] P. A. Samjuelson, V. D. Nordhaus, Ekonomija, Mate, Beograd, 2009.

[8] Upitnik OECD, Izvršno telo EAP-a, «Survey on the Use of Economic Instruments for Pollution Control and Natural Resources Management in the New Independent States», Mimeo, EAP Task Force, 1999.

[9] Zakon o zaštiti životne sredine, Službeni glasnik Republike Srpske, br. 28/07.